

Kartanje u Jevreja i borba protiv njega.

Napisao nadrabim **Dr. Mavro Frankfurter**, Vinkovci.

Negde je Franklin navodno rekao, da je čovek životinja, koja se kocka. Na severu i na jugu, u tropskoj vrućini ekvatora, kao i na ledenim poljanama Gronlanda kockaju se ljudi. Sve divlje rase i svi civilizirani narodi tako sadašnjosti, kao i prošlosti; Rimljani isto kao i njihovi pobeditelji, Goti, sveštonici starog Egipta, Kinezi, koji igraju danju i noću, dok ne izgube sve šta imaju, da bi se onda obesili, — svi su ljudi igrali i igraju sve do današnjeg dana. Ni Jevreji ne čine u tome iznimku, i ako na tom području ne pokazuju osobitu originalnost. U starom Izraelu nisu poznavali hazardne i veštačke igre, tek u doba Mišne spominju se t. zv. igre na sreću: מטחק בקוביא, kockari¹⁾, גמול (גמול) igranje na dasci ψηφος, utakmice sa golubovima i drugim životinjama²⁾). Ta je međutim vrst igara smatrana nemoralnom, a dobitak iz takve igre otimačinom גמול מדרבן³⁾.

Kockanje, koje se često spominje u Talmudu, preuzeli su Jevreji od Grka, odnosno uveli su helenizirani herodijanski vladari, koji su kockanje naučili od Grka. To dokazuje već samo ime igre קוביא, koje bez sumnje potiče od grčkog ζεπεία. Ovo isto važi i za igru na dasci (Brettspiel).

Hazardna igra smatrala se općenito nečasnom, a svedočanstvo profesionalnog kockara nisu primali kod suda⁴⁾. To gnušanje pred hazardnim igračima išlo je čak tako daleko, da je reč קביוטור — baš kao u srpskome »kockar« — bila istovetna sa lopovom, huljom⁵⁾. Najviše je bila raširena u Jevreja igra šaha⁶⁾. Juda Halevi, filozof religije i kralj pesnika, bio je navodno strastven šahista, a Abraham ibn Ezra, veliki komentator Biblije, napisao je što više jednu odu, u kojoj slavi šah⁷⁾.

Općenito se uzima, da kartanje predstavlja dalji razvitak šaha. Navodno su kartanje uveli u Italiju Arapi, koji su opet iz

1) Sanh. 24.

2) ibid. 25.

3) Roš-Hašana I. 8, Edujot II. 7.

4) Hamburger. Realencyclopädie I. 955. s. v. „Spiele“.

5) Sanh. 24 b, M. Iserles, Hošen Mišpat, § 370.

6) Hulin 91 b, Behorot 5 a Kidušin 11 a, i na dr. m.

7) Vidi Steinschneider, Schach bei den Juden.

8) Vidi Steinschn. ibid. i Izidor Gross, Rochade u, Notation bei Ibn Esra, u MGW.J 1921 str 365,

Indije dobili pobudu za pronalazak karata. Originalno ih zvaše »naibi«, god. 1393. ih spominje talijanski kroničar Giovanni Morelli. Ta reč potiče od hindostanskog na-ib, vladar, kraljevski namesnik. U Španiji zovu se igrače karte još i danas „naipes“¹⁾).

U Italiji su Jevreji nazivali karte קלפים, od קלף pergamenat, na koji su se slikale figure. Kako je poznato, bili su Jevreji posrednici između Arapa i Evrope, preko njih je ušla arapska i arapskohebrejska literatura srednjeg veka u Evropu te možemo pretpostaviti, da su i na tom polju bili posrednici. Na svaki način je to karakteristično, da je kartanje u Italiji nosilo jevrejsko ime. U Nemačkoj preuzeli su Jevreji karte od hrišćana te su ih nazivali nemačkim nazivom: »Karten«. Ali jedno je sigurno, da se kartanje odmah na početku raširilo među talijanskim Jevrejima, jer ga već god. 1320. spominje veliki jevrejski satiričar Kalonymos b. Kalonymos²⁾).

Iz Italije raširile su se igrače karte vrlo brzo po svim tadanjim kulturnim zemljama i kratko vreme iza toga već se susrećemo sa Jevrejima, koji se bave proizvodnjom karata. Reuchlin spominje, da je god. 1520. Jevrejin Josif predao molbu guverneru jednog grada u blizini Rajne u korist svog zeta Mayera Hajima, crkvenjaka. Mayer Hajim bavio se obrtimice sa slikanjem karata, te se žali, da njegovo poduzeće štetuje usled konkurencije drugih Jevreja, koji uvoze karte iz inostranstva³⁾).

Ta konkurencija dokazuje jasno, da je bila velika prođa na kartama. Hrišćane i Jevreje jednako je obuzela strast kartanja; ne samo surovi, neuki ljudi, već i veliki su duhovi podlegli snazi tog sudbonosnog čara. Mazarin, francuski državnik i kardinal umro je navodno usred kartanja. Kada je ležao na samrtnoj postelji i nije već imao toliko snage, da sam drži karte u rukama, zamolio je nekog svog druga, da mu drži karte. Leon de Modena, učeni rabin i propovednik u Mlecima, sastavio je u 14. godini svoga života jednu raspravu protiv kartanja pod naslovom (יְסוּד בִּיּוֹרֵעַ) Taj isti rabin Leon de Modena podlegao je kasnije toj strasti, izgubivši njom sav svoj imetak. Ma da se više puta odlučio, da će odoleti tom poroku, nikada nije zbilja izvršio tu nameru.

Šta više, kada su god. 1628. objavili rabini u Mlecima, da se proklinje svaki član opštine, koji bi se kartao u roku od 6 godina od proglašenja te odluke, odgovorio je na to rabin Leon jednom polemikom, u koju je uložio sve svoje ogromno znanje i u kojoj oštro napada gornju odluku. Konačno je platio za svoju strast gubitkom zvanja i bedom. Nisu se kartali samo

1) Ove podatke imam da zahvalim jednom priznatom stručnjaku na polju proizvodnje igraćih karata.

2) Vidi o tome Graetz: Gesch. d. Juden VII. 262. i Ocar Jisrael. IX. s. v.

3) Vidi Rahmers Litteraturblatt, god. XVIII. Nr. 28.

4) Mleci god. 1596. i Amsterdam god. 1698. pod naslovom צַהֲקוּן בִּיּוֹרֵעַ, a zatim je prevedeno na razne jezike.

hrišćani i Jevreji zasebno, već i zajedno hrišćani sa Jevrejima, a Leon de Modena kaže, da se najveći deo opštine ne može pokoriti zabrani kartanja sa hrišćanima נזירה שאין רוב הצבור יכולין (ילעמיה בה). Odmah iz početka stalo se na suprot tom društvenom poroku sa svom energijom, ali kako ćemo viditi, sa malo uspeha. Uvek iznova nastojavahu jevrejski autoriteti raznih vremena, da stanu kartanju na put. Bio je to veoma težak zadatak, a uspeh skoro isključen. Jevrejin je video kraj igraćeg stola sveštenike i plemiće, građane i seljake. Svi su se oni kockali i to u nadi dobitka. Rabini behu nemoćni protiv te zaraze. Oni su upozoravali u svojim moralnim spisima na štetne posledice igre, jevrejski su sveštenici strogo osuđivali taj porok, a jevrejski roditelji nalažu kao dužnost deci svojoj, da se uzdrže od kartanja. Ali kao što danas slabo pomažu sve papine enciklike, pastirska pisma biskupa i zabrane istočnih rabina protiv vladajuće kulture nagote i ludila golotinje kod ženskog sveta, tako nisu ni tu pomagale ni blage opomene rabina. Bili su zato prinuđeni da se late drugih sredstava; prvo su upotrebljavali blaže mere, a zatim oštrije. Prvoj vrsti tih mera protiv kartanja pripada poticanje rabina, da se ljudi odriču kartanja dragovoljnim zavetovanjima. Ti su zaveti igrali vazda važnu ulogu u moralnom životu Jevreja, jer su zaveti »prokušano sredstvo u službi umerenosti«²⁾. Oni su moćni potporanj slaboj volji i u slučajevima, gde ne koristi nikakvo drugo sredstvo.

Takvi su n. pr. bili zaveti, da će se igrati samo za voće i slično. Češće su opštine izdavale »Tekanot« (odredbe) protiv kartanja³⁾.

Već god. 1416., dakle naskoro posle početka kartanja, stvorile su opštine u Bologni i Forli-u jedan zaključak, koji glasi: »nadalje zaključujemo, da od današnjeg dana nijedan Jevrejin ne sme da prima u svojoj kući ili na svom imanju kartaške družine, sastojale se one od Jevreja, ili od Nejevreja. Nijedan Jevrejin ne sme da se karta, da se kocka, ili da igra druge hazardne igre, niti on sam, niti ko drugi za njega, ili on za drugoga. Jevrejin ne sme da igra ni u kući svojoj, a niti drugde, iznimku čini jedino igra šaha. Za slučaj, da je ko bolestan, ili pati na nečemu, može da igra radi rasonode, ali samo za minimalan ulog. Ko se ogreši o tu zabranu, krivac je i plaća za kaznu jedan dukat. Ako ga ne plati, biće kažnjen na sledeći način: ne ubraja se u בנין, ne sme da se poziva k Tori, ili da primi גלילה, dok ne pokaje svoj greh. Ako pak neko sazna, da se drugi koji Jevrejin ogrešio o tu zabranu, ima ga prijaviti; ako to ne učini, već zataji taj prestup, potpada istoj kazni«⁴⁾.

1) Sravni Lampronti, Pahad Jichak שלחן שלשה u slovu ה'.

2) נדרים סגן לפרישה Pirke abot III, 17.

3) Vidi o tome opširnije L. Löw: »Lebensalter«.

4) Vidi Rahmer na nav. m. god. XVIII. Nr. 29.

Kartanje bilo je obično dopušteno na polublagdane, na Hanuku i Purinu, na mladak i kod porodilja. Usled toga nastala je zloupotreba, da su se igrači sakupljali radi igranja kroz čitavu godinu kod raznih roditelja, da bi udovoljili svojoj strasti. Bilo je to bogato vrelo prihoda za siromašne porodilje, koje su uz naplatu rado prepuštale svoje stanove u te svrhe, dok se nije stalo na put i toj zloupotrebi.

Na 19. Adara god. 5414. izdala je portugisko-jevrejska opština u Hamburgu sledeću naredbu: »Niko ne sme da igra »trinta«, »pintas«, ili »parar«, (imena stanovitih igara), da se kocka, ili da igra hazardne igre pod pretnjom kazne »Beraha«¹⁾. Takove su igre zabranjene i na Purini, ili na sličnim zgoda. Dozvoljene su jedino igre na daskama«²⁾. Koji je opseg zauzeo taj porok, kako malo su poštivali pri tome čak i najsvetije dane u godini, dokazuje okolnost, da se ista opština već posle godinu dana morala opet baviti tim predmetom. Na 3. Tišrija god. 5415. ukazuje se na veliku sablazan, koju prouzrokuje kartanje za vreme deset dana pokore, dias de devassao, Aseret j'me hatešuva. Zato zabranjuje predstavništvo opštine uz pretnju kazne »Beraha«³⁾ sudelovanje pri kartanju na dan opšteg posta, לַעֲרֹב יוֹם בְּשִׁיר, ili na באב (י'ט' באב).

Kao poslednje sredstvo, ako ništa drugo nije koristilo, stavili bi rabini igrača pod anatemu, חרם. U Kremoni proglasili su rabin R. Seligmann, rabin Moše Menahem Port i rabin Moše Menahem godine 5281=1421. anatemu za kartanje. Tome nasuprot proglasio je rabin Eliezer Aškenazi tu anatemu ništavnom i nevažećom⁴⁾. O igri na blagdane Hanuka i Purim kaže (ספר יסודי התשובה) sledeće: »U mnogim zemljama vlada ružan običaj kartanja na Hanuku i Purim, koji su dani određeni, da se slavi Bog radi ukazanih nam čudesa. Ta se zloupotreba ukorenila na taj način, što je kartanje bilo zabranjeno uz pretnju anateme već ranijim generacijama, jer su mnogi zanemarili svoje zanimanje בטלו הרבה מלעסוק בתשובה של עולם i još iz drugih razloga. Pošto su ljudi međutim tako navikli na igranje, da se pobijalo, da ga ne mogu sasvim ostaviti, te bi tajno prekoračili zabranu; zato nije protegnuta zabrana izričito na ove dane, da bi time utaložili i skršili te zle nagone svoje יבוח ושיקטו יצרים הרע. Ali ih ipak stizavaju sve kazne, koje su predviđene za rugače i nevaljalce, אשר בת של לצים מעונשים בהם, isto kao i one, koji se igraju

1) Na žalost, nije mi uspelo unatoč savесnim istraživanjima pronaći, u čemu leži bit te kazne, ali pretpostavljam, da se to ima shvaćati בלשון נהיר eufemistički, kao neka, vrst prokletstva, nidduj, ili što slično.

2) »Brettspiel«, Jahrbuch d. Jüd. Lit. Gesellschaft, Frankfurt a. M. VI., str. 38.

3) Vidi primedbu 1.

4) Jahrb. d. Jüd. Lit. Gesellschaft Frankfurt a. M. VI. str. 43, J. C.: Aus dem ältesten Protokollbuch d. port.-jüd. Gemeinde Hamburg.

5) Vidi Lampronti u delu פחד יצחק i Halberstamm u Graetz, Jubelschrift 57.

6) Rasprave i propisi o pokori od nekog anonymusa, Lwow 1792.

kroz ostalo vreme godine. (Literaturblatt d. Orients, XI. 498.) Istog je strogo mišljenja rabin Elija de Vidas. ראשיה חכמה שער. Osobito energično osuđuje kartanje moralista Jakob b. Jeheskel Halevi iz Zlatove u svojoj knjizi¹⁾. Tu kaže sledeće: »Zato bi morao ceo Izrael da se složi, te zabrani svaku igru za večna vremena, bilo kartanje, bilo igru na daskama i slično, sve to radi pokore תשובה ראש. Ta bi se zabrana trebala odštampati (umnožavati), a prekršitelj imao bi se isključiti iz jevrejske zajednice. Trebalo bi se zabraniti, da se s takim čovekom, kao i s potomcima njegovim stupa u tazbinu za večna vremena; a svi koji se pokoravaju da budu spašeni. Na tome raditi sveta je dužnost svih mudraca u Izraelu, svih poglavara, predstavnika, kao i vođa u pojedinim zemljama. A ja ću da stanem kao zid od željeza uz one, koji to proglašuju u svoje i u moje ime; da se proglasi u kraljevinama Poljske, Češke i Nemačke, kao i u celom Izraelu. A Cijonu neka skoro dođe spasitelj«. Kako je općenito bilo to zlo i kako su često znali i sami igrači prijavljivati druge, da bi od sebe skinuli sumnju kartanja, dokazuju navodi gore spomenutog rabina Jakoba b. Jeheskel Halevi. U jednoj svojoj moralističkoj propovedi u spomenutoj knjizi שם יעקב str. 56, revnuje on nadovezujući na stih u proroku Jeremiji 5, 1: שיטמו בחוצות ירושלים וראויה ודעו ובקשי ברחובותיה אבן שיטמו הכצאו איש אס"ש עושה משפט מכשף אמונה ואסלח לה. »Prođite po ulicama Jerusolimskim, vidite sada i razberite i potražite po trgovima njegovim, hoćete li naći čoveka, ima li ko da čini, što je pravdo i da traži istinu, pa ću mu oprostiti«, i zahteva od odgovornih מנהיגים da se sami lično zalažu za tu stvar, da sami lično obidu stanove, kako igrača, tako i prijavljiivača, da ih odvrte od kartanja, koje u svojim posledicama vodi nemoralu i razvratu, ubistvu i idolopoklonstvu. Da, već same karte znače obožavanje kumira. Ta poznato je upućenima, da ih ima 9 (po svoj prilici bila je to igra, koja se igrala sa 9 karata), a svaka je devetorka kneginja klipot²⁾. Rabin Löb, rabin u Grätzu rodak rabina Jakoba b. Jeheskel veli: שקר laž i שטן sotona su dva zla. Ako se oduzmu početna slova tih 2 reči, t. j. slovo ש, preostaju od prve reči slova קר a od druge reči slova טן šta zajedno znači קרטן t. j. karte, a to su 2 klipot. (שם יעקב na nav. m.) U moralističkoj knjizi תורת ראשם³⁾ preporučuje se nadovezujući na 40 dana zakonodavstva, da se posti kroz 40 dana (Jakob b. Jeheskel na nav. m.). — Interesantna je pojava, da se sa ženama mnogo blaže postupalo u tom pogledu, nego sa muškarcima. Kolikogod se oštro postupalo protiv kartanja kod muškaraca, ženama se priznavala veća sloboda u pogledu kartanja. Uzrok leži moguće u tome, što kartanje nije odvrćalo žene ni od učenja Tore, koje se smatraše kod žena kao suvišna bezumnost, niti od drugog im posla, jer su se žene kockale samo u svom

1) שם יעקב Frankfurt a. O. הע"ץ str. 18 b.

2) קליפה = kora, ljuska znači u kabali zle duhove, koji koče razvitak dobrome. Vidi o tome opširnije u ספר הגלגוליות od Hajima Vital.

3) Vidi Asulai שם הגדולים II. deo ספרים.

slobodnom vremenu; s druge pak strane stajale su žene pod zaptom svojih muževa i zato nisu bila potrebna zasebna naređenja rabinata i opštinskog predstojništva. Godine 1782. izdaje opštinsko predstojništvo i rabinat u Bratislavi (Pressburg) zabranu protiv pohađanja pozorišta i protiv kartanja, koja se zabrana delomično ne prostire na ženske. Bilo je to u šestoj godini iza nastupanja rabinata po rabinu Meiru Barbi (בשנת שש למרכובה) opštinski protokol na str. 23. kaže doslovce:

הן חיים באסיפת האלופים הקצינים רובי ועדה ייחודי סגולה בצורת הרב הנאון אבד נהו הצדק קהלתנו חיו יתבי ועיינו במילו דמתא ומילו דשמיא לתקן מכשולות ולגדור הפרצות אשר רבו כמי רבו בכמה ענינים שגדלו חכמים קדמונים אשר היו לפנינו ואז שיהן פעמים ישלש ושלשים ורבעים בשביל כך מרגיש קול בעזרה געוועזען האט להוחר את העם מחמת קמעדי געהען ימי הארטין שפיר וינגל (Kegel) וביליארד (Billard) אונד דערנלייכען אבער בעזרת רבים המתד פרצים אשר לא שמו אל לבם להשגיח ופירקוס מהם עיל מלכות שמים ומכלים וימהם בכל מינוי שוחה ונלות ראש ופועל ה לא יביטו ולא ישגו אירחות חיים ולמגדר מילתא למען לא ישבו לכסלם ולא יוידון עוד איזט חיים כאסופה זו בשפה אחת לכולם כדי להחזיר העמדה ליושנה פעםטגליך לחיה עולם ולא יעבור דברי הראשונים קונפירמירט אונד פערבונדען ווארדן.

ראשון לראשונים עז ואלל מהיים והלאה זיך ניעמאנד אונטרשטוקן הן איש או אשה בחורים או בתולות משרת או משרתת וגדולים מוחרים על הקטנים דרז כלל אין קוינע קומעדיג ציא געהען מראשית השנה עד אחרית השנה, לא יראה ולא ימצא שום אחד מהחלתנו אין קומעדיג חוועקן ובקנס שלשה רייכסמאהארער על כל פעם שיעבור השליש לקופת הקהל והשליש לצדקה והשליש דעם דענינציאנטען, דער ואלבעס אנטוויטען ויירד וכמו כן קוגל אודר ביליארד וקוביאות, דערנלייכען אנדרי שפיעלען אין דיא קאפעחיווער דורכאויס בכל השנה מילך באיסור חמור פערבוטן איזט לגמרי וחובר עבען דען אונבעלדטן טין (oben gemeldet) קנס אינטערווארפן איזט.

דאס קארטן שפילען פערבלייכט באסורו הראשון ועכשו באסור מיסרי ובהנס הנזכר העיל פערבוטן יירד יאפילו פרעמדי לייטן אשר לא חכה מבני קהלתנו מעכטין ביי דען חוועקן ביי כמותם שפילן איזט עבען איתו מאן דהוא דאס זילכס נביתו גשוכט שוודג ציא צאחלין וחעונש הקנס הנ"ל אך את זה יצא מי הכלל הנכה ופירים והיה חמפ ל"ה אורר וחה'מס' עד רח השון גם אצל יולדות דאך נור נשים אורר נור אין טישל ולא יותר כהג מי שיש לו מיוחס ראש או הילי

קצת ולא יכול לצאת ולבא וילבש עי שאלת הרב ציוא ארלויבער
איסט, וונסטמי אבער בשום אופן דאס קארטון שפיל סײן היתר
הט אונד יעדער כוב ומי שיש כדו למחית באנשי ביתו זאלל
השגחה פרטית האבין דאס ביתו מניקה מכל עין איסט אונד
קײן קארטון שפיל כביתו גשיכט ווידרין פאלס הוא נכנס
תחתיה ונתפס בעין אנשי ביתו בחנם הנ״ל. —

ובכל זאת העין עצמו אינו נמחק כאם המצא ימצא דאס יהי'
מי שיהי נלבד במצודה לעבור אפילו על אחת מכל אלה איזט
ניכט גענוגאם בעינש מיין נלבד, זנדרין איך איזט ער אייז
כוב לא יבא בתיד הברירה או לשום התמנית (pasivno izborno
pravo) משך ג' שנים רצופים. פיעל וועניגר איזט איהם אייז
היוב אדער מצית קויפן צוא גלאזין ווירט. איסט ער אייז פנוי
זיל ער כלל קײן זכויות בהחלתינו האבען וכור נהשב, איזט ער
אייז הײן זאלל ער גלויך מקחלתינו אבגעשאפט וערדין. וידוע
תדעו דאס מאז ווירט עי שומרים שמירה מעולה האבין, מי
ומי הן נכבד אז נלה דאס אטראפירט ווירט שעבר על אחת
מהן כסתר או בגלוי אין חולקין כבוד במקום שיש הליל ה',
(תרים Paks, אבני בית היוצר (J. Weiss)

Iz toga se vidi, da ni Jevreji živeći usred narodā, nisu bili pošteđeni od opšteg zla kockanja, ali vodeći rabinski i svetovni autoriteti poduzeli su odmah s početka sva sredstva, koja su držali prikladnima, da bi po mogućnosti odstranili tu zarazu od zdravog tela naroda Izraelskog. Bi li merodavni u današnjem modernom Jevreistvu nasmogli isto toliko volje i čudoredne snage?

Moral jevrejske religije.

Prema religiji Jevreja svi su ljudi i narodi bez iznimke plemenitog porekla te poseduju duševno-moralne vrednote. Jedina ona kaže jasno i razumljivo, da svi ljudi potiču od jednog jedinog zajedničkog praoca. Ta ideja jedinstvenog porekla svih ljudi i naroda, koja je bila nepoznata starom svetu, ili mu nije došla do spoznaje, barem u predaji drugih naroda nije jasno izrečena, od velikog je socialno-moralnog značaja za ljudski život. Ona nam neuklonjivo predočuje misao o zajednici zadaća i životnih ciljeva celog ljudskog roda i rasvetljuje ukupnu historiju čovečanstva.

(CHRYSANTH (metropolita): Die Religionen der alten Welt, St. Petersburg 1878. III. str. 168.)